

Latvijas ornitoloģijas nozīmīgi notikumi un jubilejas 2013. gadā

Septītajā pārskatā apkopota informācijas par 30 notikumiem, kuriem bija svarīga nozīme Latvijas putnu pētīšanā vai popularizēšanā.

Pirms 240 gadiem...

1773. gadā Rīgā tika nodibināts **Nikolaja Himzela muzejs** (*Nikolai von Himsel*, 1729–1764) – pirmais muzejs Latvijas teritorijā, kurā dabaszinātnisko kolekciju sastāvā tika izstāditi arī izbāzti putni. Uzreiz pēc muzeja dibināšanas dabaszinātnisko kolekciju kārtosanai un apstrādei tika pieaicināts baltvācu izcelsmes dabaszinātnieks Jākobs Fisers (*Jacob Benjamin Fischer*, 1731–1793), kas uzsāka šīs kolekcijas kataloga sastādišanu un to izmantojis, sastādot pirmo Vidzemes dabaszinātnisko aprakstu (Fischer 1778).

Pirms 170 gadiem...

1843. gada 2. aprīlī Zentenes pagastā dzimis latviešu izcelsmes dabas pētnieks **Kārlis Bergs** (*Carl Berg*). Viņa tēvs bija vācietis, bet māte latviete, kura pratusi runāt tikai latviski. Kopš 1865. gada K. Bergs ir bijis Rīgas Dabas pētnieku biedrības biedrs (RDPB), 1868.–1873.g. – valdes loceklis, bet no 1881.g. – goda biedrs. 1871.–1873.g. strādājis par dabaszinātņu un ķīmijas pasniedzēju Rīgas Politehnikumā, šajos gados vācis dabas kolekcijas RDPB muzejam (īpaši entomoloģiskās). Trīsdesmit gadu vecumā (1873.g.) pēc ielūguma aizceļojis uz Argentinu, kur kļuva par ievērojamu dabas pētnieku – strādājis Argentīnas Nacionālās zinātnī akadēmijas Zooloģijas katedrā Kordovas pilsētā. 1873.–1892.g. organizējis vairākas zinātniskās ekspedīcijas pa Dienvidamerikas valstīm, vācot un aprakstot simtiem zinātnei jaunas dzīvnieku sugas. Organizēja Buenosairesas Nacionālo muzeju un vadīja līdzīgu muzeju Montevideo pilsētā (1890–1892). Rīgas un Pēterburgas muzejiem sūtījis dabaszinātniskās kolekcijas, un ticams, ka daļa no Latvijas Dabas muzeja kolekcijā esošajiem eksotiskajiem putniem ir tieši K. Berga sūtījumi. Miris Buenosairesā 19.01.1902. Vairāk: Slaucītājs 1952 un Гаранина 1985.

Pirms 130 gadiem...

1883. gada 15. februārī Ieriķos dzimis baltvācu izcelsmes dabas pētnieks **Edgars Teidofs** (*Edgar Teidoff*). Mācījies Jelgavas ģimnāzijā, bet 1909.g. absolvēja Ebersvaldes Meža akadēmiju (*Forstakademie Eberswalde*, dib. 1830). 1922.–1939.g. strādājis par virsmežzini Latvijas Mežu departamentā. 1939.g. emigrēja uz Vācijas okupēto Poznaņas pilsetu, bet no 1945.g. dzīvojis Veimāras pilsētā (*Weimar*) Vācijā. Vairāk nekā 30 gadus Latvijā pētījis mežrbes ekoloģiju, par šo sugu publicējis vairākus rakstus (Teidoff 1907, 1908, 1911, 1952; Teidoffs 1929, 1938–1939). Daudzu citu, ar mežsaimniecības darbu saistītu, publikāciju autors. Miris Veimārā 09.07.1967.

1883. gada 2. martā Rembates pagastā dzimis **Jānis Siliņš**. 1919.–1944.g. vadīja Izglītības ministrijas Skolu muzeju, šajos gados publicēja daudzus populārzinātniskus rakstus par dažādiem dabas jautājumiem, tajā skaitā vismaz 40 rakstus vai piezīmes par putniem. Viens no labākajiem dabas izziņas popularizētājiem Latvijas pirmajā neatkarības periodā. Jāatzīmē, ka 20.08.1920. Rembates muižas teritorijā J. Siliņš nošāva mazo pūciņi (Grosse, Transehe 1929), kas ir pirmais un vienīgais šīsugas sastopamības gadījums Latvijā. Otrā pasaules kara izskaņā, 07.10.1944., piespiedu kārtā no Rīgas izceļoja uz Vāciju, bet no turienes 1950.g. emigrēja uz ASV, kur miris 27.01.1960. Vorchesterā (Massachusetts, ASV). Vairāk: Eipure 2003a, 2003d.

1883. gada 30. jūlijā Tomikovā (Tambova, Krievija) dzimis baltvācu izcelsmes aizrautīgs putnu vērotājs **Aleksandrs Grose** (*Alexander Grosse*). No Krievijas viņa ģimene pārbraukusi dzīvot uz Liepāju, kur viņš 1893.–1904.g. mācījās Liepājas Nikolaja ģimnāzijā (*Nikolai gymnasium*). 1906.–1907.g. mācījās dabas zinības Tērbatas Universitatē, savukārt 1907.–1913.g. studēja agromiju Rīgas Politehnikumā. 1907.–1939.g. bija RDPB biedrs. 1913.–1915.g. strādājis par agronomu pie Cēsim, bet 1915.–1920.g. strādājis Krievijā. Pēc

Pirmā pasaules kara atgriezās Latvijā, kur 1921.–1939.g. strādājis par agronomu Rīgā. Putnu novērojumus uzsācis jau 1902.g. Liepājā. 1925.g. viens no pirmajiem uzsāka putnu gredzenošanu Latvijā, līdz 1938.g. (ieskaitot) apgredzenojis 1481 putnu. Dažādās ar dabu saistītās organizācijās lasījis lekcijas par putniem, publicējis vairākus zinātniskus un populārzinātniskus rakstus par Latvijas putniem, t.sk. arī latviešu valodā. No tiem īpaši jāatzīmē divi: sadarbībā ar Nikolaju fon Tranzē (*Nikolai von Transche*, 1886–1969) publicēts Austrumbaltijas mugurkaulnieku saraksts (Grosse, Transehe 1929), bet vēlāk – Latvijas mugurkaulnieku noteicējs (Grosse 1935). Pēc piespiedu emigrācijas 1939.–1944.g. strādāja okupētajā Polijā – Poznaņas Keizara Fridriha muzejā, bet vēlākajos gados dzīvoja Vācijā – Heldē (*Helde, Holstein*), kur miris 11.02.1966.

Pirms 120 gadiem...

1893. gada pavasarī Rīgā publicēta pirmā grāmata latviešu valodā par putniem – baltvācu barona Oskara fon Lēvisa (*Oscar von Löwisch*, 1838–1899) "Ievējamie Baltijas putni" (Löwisch 1893), kurā populārzinātniskā formā aprakstīta 171 putnu suga (ar 45 zīmējumiem), par katru sniedzot detalizētus aprakstus par izskatu, sastopamību un dzīves paražām. Pats autors sādi paskaidro grāmatas izdošanas nepieciešamību tieši latviešu valodā: "Latvju tauta vispārīgā zinības izglītībā bija palikusi tālāk citām Eiropas tautām, tas jo tāli ir gadijušās uz priekšu. Pastāvīga enerģija, ar ko šī tauta no tā laika centusies panākt augstāku izglītības stāvokli, ir ļoti ievērojama un teicama, un tā ir redzams, tā ir panākusi svarīgas sekmes. (...) Rādās, ka tautai pēc vienlīdzīgas un harmonijas attīstišanas tagad ir tas laiks ir atnācis, tur kārtīgi būtu jāgriežas pie pat tuvākajām dabas zinībām, un tur ar lielāku interesi būtu jādzenas pēc sistemātiskās dabas izpētišanas, tā lai varētu novērst tos iztrūkumus un robus, tas Latviju tautas izglītībā vairs nav slēpjami."

1893. gada 11. oktobrī Ovišos dzimis dabas pētnieks **Kārlis Princis**. 1922.–

1927.g. mācījies Latvijas Universitātes (LU) Matemātikas un dabaszinātņu fakultātē, kur ieguvis pilntiesīga dabas skolotāja tiesības (LU 1934.g. aizstāvēts maģistra darbs, bet 1939.g. arī habilitācijas darbs). 1922.–1939.g. strādājis par skolotāju Rīgas Jūrmalas ģimnāzijā, 1940.–1944.g. par LU privātdocentu, arī bijis Sistemātiskās zooloģijas institūta un Hidrobioloģijas stacijas vadītājs. No 1943.g. līdz 1944.g. rudenim strādājis par Rīgas Dabas muzeja direktoru. Zinātniskās intereses vairāk saistītas ar entomoloģiju, bet pievērsa uzmanību arī putniem: aktīvi gredzenoja putnus (1932.–1942.g. apgredzenoti 1406 putni) un publicējis dažus rakstus par putniem (Princis 1928, 1935, 1937). Otrā pasaules kara izskanā emigrējis uz Zviedriju (no Latvijas piekrastes pārbraucis ar laivu 13.10.1944., kopā ar dabas pētnieku Bruno Bērziņu). Vēlākajos gados Lundas Universitātes Zooloģijas institūtā turpināja pētījumus entomoloģijā. 30.05.1964. Lundas Universitātē piešķīra viņam goda doktora grādu – augstāko atzinību zinātniekam Zviedrijā. Miris 25.03.1978. Surahammarā (Zviedrijā).

Pirms 110 gadiem...

1903. gada 22. aprīlī Madonas aprīķa Viesienas "Gurejos" dzimis dabas pētnieks **Jānis Zaikovs**. Absolvējis 1. Rīgas pilsētas ģimnāziju. Mācījies LU Matemātikas un dabaszinātņu fakultātē. Jau no bērnības vācis dažādas dabas priekšmetu kolekcijas, arī putnu olu kolekciju (vākta vismaz 1916.–1926.g.), kuru 1927.g. par Latvijas Kultūras fonda piešķirto naudu (1000 latu) iegādājies LU Sistemātiskās zooloģijas muzejs (mūsdienās LU Zooloģijas muzejs), kur tā glabājas arī mūsdienās (1168 olas no 124 sugām un 33 putnu ligzdas). Kolekcija tika eksponēta pirmajā LU Dabaszinātņu mīlotāju biedrības 1. Latvijas dabas izstādē 1924.g. Daudzus gadus strādājis par dabas skolotāju Rīgas Francu licejā, publicējis dažus rakstus par putniem (Zaikovs 1924a, 1924b, 1926), dažādos pasākumos popularizējis dabas pētišanu un putnu vērošanu. Padomju okupācijas pirmajā gadā (25.03.1941.) J.Zaikovu ar ģimeni deportēja uz Sibīriju, kur viņš miris 30.08.1942. Solikamkas darba nometnē. Vairāk: Pētersons 1993, Eipure 2003b, 2003c.

Pirms 100 gadiem...

1913. gada 12. janvārī Kirovā (Krievijā) dzimis **Igors Stolbovs**. 1940.g. absolvējis Gorkija Universitātes Bioloģijas fakultāti. Pēc Otrā pasaules kara palicis dzīvot Latvijā. 1945.–1955.g. strādājis par bioloģijas pasniedzēju Rīgas 17. vidusskolā, bet 1955.–1992.g. strādājis par taksidermistu Latvijas Dabas muzejā. Publicējis 10 rakstus par savvalas putniem, piedalījies daudzās ornitoloģiskajās konferencēs. Vairāk: Matrozis, Шергалин 2012.

1913. gada 6. februārī Maskavā pie Keizariskās Krievijas dzīvnieku un augu aklimatizācijas biedrības tika nodibināta **Krievijas Ornitoloģiskā komiteja** (*Русский Ornithологический комитет при Императорском русском обществе акклиматизации растений и животных*, turpmāk KOK), kas faktiski bija pirmā specializētā savvalas putnu izpētes organizācija, kura dibināta ar mērķi apvienot putnu pētniekus no Krievijas impērijas. Šādas organizācijas iniciators bija Latvijas baltvācu putnu pētnieks – barons Haralds fon Loudons (*Baron Harald von Loudon*, 1876–1959), kas tika ievēlēts par KOK mūža biedru. Vēl no Latvijas teritorijas šajā organizācijas KOK sastāvā darbojās arī citi baltvācu izcelsmes dabas pētnieki: Gothards Švēders (*Gotthard Schneider*, 1832–1915), Kārlis Grevē (*Carl Greve*, 1854–1916) un Ferdinands Štolls (*Ferdinand Erdmann Stoll*, 1874–1966). Viens no pirmajiem organizācijas uzdevumiem bija putnu gredzenošanas organizēšana, izmantojot gredzenus ar Krievijas adresi. Organizācija darbojās līdz 1926.g. Vairāk: Loudon 1913, Лоудон 1913, Зубакин 2003.

1913. gada 26. jūnijā Bulduros (Jūrmalā) dzimis baltvācu izcelsmes putnu pētnieks **Helmutis Bogdanovičs** (*Hellmuth Bogdanowicz*). Studējis medicīnu vairākās Vācijas universitātēs, strādājis par ārstu. 1931.–1939.g. bija RDPB biedrs, bet no 1933.g. arī Vācijas Ornitoloģiskās biedrības biedrs (*Deutsche Ornithologische Gesellschaft*, dib. 1851.g.). Brīvajos brīžos vērojis putnus: 1926.–1931.g. veicis pavasara putnu fenoloģijas uzskaites Rīgas apkārtnē (Bogdanowics 1932a), bet 1932.–1938.g. rudenos veicis migrējošo putnu uzskaites Buļļos un Irbes šaurumā (Bogdanowicz 1932b, 1933,

1936, 1937a, 1937b, 1937c, 1938).

1932.–1938.g. apgredzenojis 968 putnus. 1939.g. baltvācu izcelsmes iedzīvotāju izceļošanās laikā aizbraucis uz Vāciju, strādājis par ārstu Minhenē. Otrā pasaules kara laikā dienēja vācu armijā, 1943.g. beigās gājis bojā vācu zemūdenē Ziemeļatlantijā.

Pirms 90 gadiem...

1923. gada 23. janvārī Rīgā dzimis dabas pētnieks **Zandis Spuris**. 1950.g. absolvējis Latvijas Valsts Universitātes (LVU) Bioloģijas fakultāti. 1951.–1976.g. strādājis Bioloģijas institūtā, t.sk. 1957.–1964.g. vadīja Ornitolōģijas laboratoriju (turpmāk – BIOL). Daudzpusīgs zoologs, sevišķi daudz laika veltījis entomoloģiskajiem pētījumiem. Publicējis simtiem zinātnisku un populārzinātnisku rakstu un vairākas grāmatas par dzīvniekiem. Miris Salaspilī 15.11.1998.

16.08.1958. Pape. No kreisās:
Zandis Spuris (1923–1998), Jānis Jakšis (1923–1985), Viktors Šmits (1912–1989) un Harijs Mihelsons (1930–1981).

Foto: H.Mihelsons (no LUBIOL arhīva)

1923. gada 26. martā nodibināta **Latvijas Dabaszinātņu mīlotāju biedrība** (vēlāk nosaukta par Latvijas dabaszinātņu biedrību), pie organizācijas tika izveidota arī Ornitoloģijas sekcija. Viens no biedrības dibināšanas pamatmērķiem bija apvienot latviešu tautības pētniekus, izveidot latviešu dabas muzeju, tādējādi veidojot alternatīvu baltvācu RDPB aktivitātēm un muzejam. 1924.–1931.g. biedrība izdevusi žurnālu "Daba" (redaktors Pauls Galenieks (1891–1962), kopā izdoti 42 laidienu), kurā publicēti raksti arī par Latvijas putniem. 1924.g. (no 5. līdz 13. oktobrim) biedrība organizēja 1. Latvijas dabas izstādi, bet pēc diviem gadiem (21.02.1926.) publikai atklāja Latviešu dabas muzeju. Organizācija likvidēta padomju okupācijas laikā 1940. gadā.

1923. gada 22. septembrī Liepājā dzimis **Jānis Jakšis**. 1947.–1952.g. mācījies LVU Bioloģijas fakultātē, kuru absolvējis ar diplomdarbu “Plēsējputnu barības izsekošana ar masku metodi” (pirmais ornitoloģijas diplomdarbs pēckara gados). 1955.–1956.g. strādājis Rīgas zoodārza Ornitololoģijas sekcijā, šajos gados publicējis vairākus rakstus par putniem (Jakšis 1955, 1956a, 1956b). 1956.–1958.g. strādājis Krievijas Zinātņu akadēmijas Zooloģijas institūta putnu gredzenošanas stacijā Kuršu kāpās Kaliningradas apgabalā, kur izveidojis putnu ķeršanas murdu, ar kuru jau 1958.g. noķerti daudzi tūkstoši putnu. Vēlākajos gados ar putnu pētījumiem nav nodarbojies, dzīvojis Liepājas rajonā. Vairāk: Липсберг 1990, Паевский 2001.

Pirms 80 gadiem...

1933. gada 6. janvārī Rīgā dzimis putnu pētnieks un popularizētājs **Ģirts Kasparsons**. 1956. gadā absolvējis LVU Bioloģijas fakultāti. 1956.–1957.g. strādājis Rīgas zoodārzā, 1957.–1963.g. – BIOL, 1966.–1970.g. – Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā, 1972.–1976.g. – Baltijas zivsaimniecības institūtā, u.c. Daudzus gados pētījis plēsīgo putnu barošanos, pamatojis un popularizējis dienas plēsīgo putnu medību aizliegumu Latvijā. Publicējis daudzus zinātniskus un populārzinātniskus rakstus par putniem. Vairāk: Rupenheite 1998.

1958. gads. Ģirts Kasparsons pie niedru lijas ligzdas Engures ezerā.
Foto no LUBIOL arhīva

Pirms 60 gadiem...

1953. gada 15. martā Saldū dzimis taksidermists **Voldemārs Rēders**. Kopš 1969.g. gredzenojis putnus. 1976.g. absolvējis LVU Bioloģijas fakultāti. 1975.–1982.g. strādājis BIOL, bet kopš 1982.g. strādā par taksidermistu Latvijas Dabas muzejā. Vairāku ornitoloģiku rakstu autors vai līdzautors. Vairāk: Kamals 2011.

Pirms 50 gadiem...

1963. gadā izdevniecībā “Latvijas Valsts izdevniecība” 10 000 eksemplāru metienā iznākusi **A.Priedīša grāmata “Ar fotoaparātu dabā”**, kurā aprakstītas padomju fotografēšanas tehnikas un metožu izmantošanas iespējas un paņemieni dzīvās dabas, t.sk. arī putnu, fotografēšanā (Priedītis 1963). Jāatzīmē, ka tieši sākot ar 20. gs. 50. gadu beigām Latvijā uzplauka dabas fotografēšanas popularitāte.

Pirms 40 gadiem...

No 1973. līdz 2006. gadam Lubāna ezera reģionā darbojās BIOL ornitoloģiskais stacionārs, kurā ornitologs **Jānis Baumanis** (1940–2006) pavasaros un vasarās veica ilglaičīgus putnu pētījumus un novērojumus, galveno uzmanību pievēršot mākslīgo zivju diķu putnu faunai. Stacionāra bāze atradās Orenišu-Drābaku zivju diķu teritorijā pie Naglu ciema. Daudzus gados veikts ūdensputnu monitorings pavasarī un vasarā, pētīta piļu eko- loģija, veidoti biotehniskie pasākumi ūdensputnu skaita palielināšanai. No faunistiskā viedokļa pētījumu gados ir uzkrāts ļoti vērtīgs ūdeņu putnu faunas materiāls, konstatētas vairākas jaunas putnu sugas Latvijas faunai un dažām pierādīta arī to ligzdošana. Piemēram, zivju kaija (novērota 28.05.1974.: Baumanis 1979; līdz šim vienīgais novērojums Latvijā), diķa tilbīte (pirmais novērojums Latvijā un pierādīta ligzdošana 1974. un 1975.g.: Baumanis 1979), terekija (1980.g., ligzdošana kopš 1987.g.: Baumanis 1982; Baumanis 1989), jūras krauklis (1989.g. pierādīta ligzdošana Lubāna ezerā: Baumanis *et al.* 1997). Jāatzīmē, ka šajos gados stacionārā darbojušies (palīdzējuši pētījumos, gredzenojuši un vērojuši putnus) daudzi citi aktīvi putnu pētnieki vai putnu vērotāji.

1973. gadā BIOL Kalnāju stacionārā uzsākti putnu orientācijas pētījumi, kuri turpinājušies līdz 1998.g. Vairāk: Liepa 2010.

1973. gada 14. septembrī dibināts **Gaujas Nacionālais parks**. Faktiski pirmā aizsargājamā teritorija padomju gados ar attiecīgu administrāciju un pētnieku kolektīvu. Nacionālā parka dibināšana bija tajā laikā moderns solis dabas aizsardzības popularizēšanas virzienā, kas lēni tika pārņemts arī Padomju Savienībā. Jāatzīmē, ka PSRS pirmais nacionālais parks dibināts divus gadus iepriekš (1971.g.) Igaunijā.

1973. gadā Vācijas Demokrātiskajā republikā notika pirmā Sociālistisko valstu gredzenošanas centru sapulce. Organizācija apvienoja sociālistisko valstu gredzenošanas centrus un bija zināma alternatīva Eiropas Gredzenošanas centru apvienībai EURING (dib. 1962.g.). Šādas sapulces reizēm apmeklēja arī Latvijas pārstāvji. Sapulces turpinājās līdz 1989.g.

1973. gadā ornitologs Pēteris Blūms (dz. 1938.g.) apkopojis savus lauča pētījumu rezultatus, kuri ieguti no 1958. līdz 1971. gadam, un publicējis krievu valodā **grāmatā “Лысуха в Латвии”** (Laucis Latvijā; Blūm 1973). Viena no nedaudzajām zinātniskajām grāmatām par atsevišķu putnu sugu, kuras publicētas padomju gados.

Pēteris Blūms, gredzenojoši lauča mazuļus Babītes ezerā. Ap 1969. gadu.
Foto: J.Lipsbergs